

NECROLOGIA

En Miquel S. Oliver ⁽¹⁾

Se m'ha encarregat que jo parlés en aquest ANUARI de l'Oliver, i al fer-ho he de declarar, abans de tot, que en aquestes ratlles necessàriament he de posar molt d'emoció personal, perquè l'estreta amistat que amb ell me lligava i l'absoluta identitat d'idees i sentiments que encara la feia més ferma i insubstituïble, no em consenten donar a aquesta esbossada semblança un caràcter — per dir-ho així — oficial i abstracte. De mes apreciacions me'n faig, doncs, l'únic solidari.

He de manifestar també, per a justificar la relativa extensió d'aquestes ratlles, que vinc a parlar d'un membre il·lustre de l'INSTITUT, que va ésser un dels seus vuit fundadors. Ell va deixar entre nosaltres un record tan viu i un buit tan gran, que no l'hem volgut emplenar sinó després de sa mort, a pesar de que ja des d'algun temps no compartia les nostres tasques. No oblidarem mai els que tinguérem la ditxa d'ésser sos companys, aquella figura ja venerable abans d'entrar en el llindar de la vellesa, plena de simpatia i de dignitat, ni aquella sobirana intel·ligència que enlairava i encarrilava sempre les qüestions, i sabia posar en tot equilibri i mesura.

La semblança intel·lectual de l'Oliver és tan complexa, que no cap en l'espai que ací podem consagrar-la. Ultra això, hi ha una part considerable de sa producció, la política i la castellana, que no entra dins dels objectius assenyalats a la nostra Secció. Sols una part, la històrica, pot tenir cabuda en ella, per dret propi. Mes, procedint amb aquest rigor, donaríem del nostre il·lustre company una reproducció mutilada i, per tant, inexacta. Tant com l'historiador, ens interessa en sa fesomia espiritual el poeta i el prosista català; i lligada íntimament amb la seva tasca d'historiador i d'artista de la paraula, ho està també sa producció periodística, que no és tampoc tota ella únicament política i circumstancial. Procurarem, doncs, donar de les principals direccions del seu esperit una idea esquemàtica, ja que altra cosa no cal, després dels seriosos estudis que al nostre Oliver han consagrat tres escriptors, entre els més excel·lents de Palma i Barcelona, que amb ell compartiren ses tasques literàries i periodístiques.

L'Oliver no té pròpiament biografia. Si algú assatjés el fer-la, tindria que posar-hi aquest epígraf: *història d'un home a qui no li passà mai res*. L'haguera pogut tenir, d'haver volgut; però ell defugí honors i càrrecs públics, i ni tan sols acceptà un acta de diputat plebiscitària. La vida quieta i retirada era l'únic ritme en què es movia sa personalitat. Tota sa activitat es desfogà en un enorme treball intel·lectual. L'estudi i la producció literària eren l'única necessitat i la major recompensa de sa existència, sedentària, com poques n'hi hagi hagudes, fins al punt de que això fou potser la causa determinant de sa mort tan primerenca. Res més monòton que aquesta seva vida quotidiana; un dia s'assemblava a l'altre, i en ella no hi posava més distraccions que els goigs de la família, o la conversa amb els amics, que era altra de les necessitats del seu cor i en la qual vessava a doll les gràcies del seu humorisme encisador, sense fel, inagotable. En els seus darrers anys, durant la seva estada a Barcelona, bé pot dir-se que fressava els mateixos carrers, com si ses passes estiguessin encadenades a uns riells. Ningú l'haguera trobat en la ciutat fora de les vies que duïen al Cafè Continental, lloc de la seva platxerosa tertúlia, o de la redacció de *La Vanguardia*.

Nasqué per a les lletres i visqué d'elles i per elles, i sa vocació d'artista de la paraula es manifestà de bon hora, ja als setze anys, sense que volgués fer de la precocitat un mèrit, ni que sol·licités mai cridar l'atenció. D'això l'apartaren sempre son caràcter tímid i encongít. Sa educació literària no fou la d'un humanista, però sí prou sòlida per a la missió i vocació que sentí tot d'una, ja a l'entrar en la joventut. Per altra banda, tingué la fortuna de trobar dos grans mestres que educaren sa intel·ligència des de bon hora; un ensenyant-li l'exquisidesa literària, que sempre el distingí; l'altre l'amor a la claretat del pensament, que no consent mai alterar arbitràriament les relacions entre ell i sa expressió. El primer s'anomenà En Lluís Pens i Gallarza; el segon fou el famós Quadrado, el Nestor de la joventut mallorquina durant quasi mig segle. Un altre escriptor mallorquí féu una gran impressió en el seu cor juvenívol, i d'ell ne conservà una memòria inesberrable: En Tomàs Aguiló. Tots tres feren d'ell un gran cabal, i el segon particularment el tingué

(1) Nasqué a Campanet en la illa de Mallorca el 4 de maig de 1864, i morí en aquesta ciutat el 9 de gener de 1920. Estudià la segona ensenyança a l'Institut de Palma, i a les Universitats de València i Barcelona la carrera de Lleis, que no terminà.

per amic predilecte, a pesar de la diferència d'anys que d'ell el separava, prenat de la maduresa i serietat d'aquell aixerit macip. De tots els seus primers educadors va ésser En Quadrado el que més fundament l'impressionà, donant-li un ferm criteri moral i una sòlida armadura intel·lectual per a combatre en les batalles de la veritat i de la justícia. Per aquell Bayard sense màcula, fou consagrat paladí del periodisme, i d'ell ne recollí l'herència espiritual.

A Barcelona completà l'Oliver sa educació literària i aquí rebé la influència d'En Marian Aguiló, el venerat patriarca de les lletres catalanes, del qual, tots els qui ens consagrem a elles, hem sentit un dia o l'altre l'alt mestratge. Freqüentà també l'amistat de l'Ixart, i respirà, en un mot, un ambient literari més ample i més vigorós, sinó més exquisit, que el de Mallorca, fixant-se i robustint-se aquí aquell amor a la llengua catalana que ja portava ficat dins ses entranyes, i la seva fe arrelada en l'eficàcia i virtualitat del fons ètnic insubstituïble de la terra nadiua. Per aquests ideals combaté amb noble independència i amb arrelada convicció tota sa vida. Per això sentí tan vivament la fraternitat literària de Mallorca i Catalunya, fent d'aquesta darrera la seva verdadera pàtria espiritual. Per l'amor a Catalunya renuncià honors i falagadores promeses que l'hagueren redimit d'una existència molts cops dura i treballosa.

En dos períodes distints, gaire bé de igual duració, i en dos ditints escenaris pot dividir-se la seva producció intel·lectual. El primer, que s'estén aproximadament des de 1880 a 1905, es desenrotlla a Palma, on es traslladà en sa minyonia des de sa vila camperola per a fer sos estudis de batxillerat. El segon s'obre amb son establiment definitiu a Barcelona en 1905, i acaba amb sa mort en 1920. En la primera d'aquestes dues èpoques sols passà algunes temporades fora de la illa, a València i Barcelona, per a seguir els estudis de Dret, per als quals no va mostrar mai cap afició. Com sa producció no tingué quasi cap altre medi d'exteriorització que la revista o el periòdic, hi ha que cercar-la principalment en quant a sa primera etapa, en *La Almudaina*, de Palma, així com per a la segona en el *Diario de Barcelona* i *La Vanguardia*. Abans es donà a conèixer en el *Museo Balear*, en la *Roqueta* i altres publicacions palmesanes, preferentment literàries. També és distint en certa manera el caràcter de la seva producció en cada una dels seus dos camps principals d'activitat. Durant sa estada a Mallorca, és el literat el que apareix en primer terme, jatsia que ensems es dibuixi vigorosa ja des d'un bell principi la fesomia del futur egregi periodista. A Barcelona és aquest el caire d'ella que principalment predomina; aquí sa veu es fa més potent a son horitzó s'eixampla, sa influència esdevé més poderosa.

Amb comptades excepcions, pot dir-se que fou dedicat preferentment a Mallorca tot quant brollà de sa ploma, mentres residí en ella, seguint en això fidelment les petjades d'aquells insignes educadors de la illa de l'època romàntica, que feren sa aparició en *La Palma*. Com En Quadrado i En Tomàs Aguiló, guardà les preferències del seu cor i de la seva intel·ligència per al diminut reialme mallorquí. I en aquest punt comparteixo del tot l'opinió del gran crític i poeta En Joan Alcover, de que aquesta primera florida seva literària és lo més exquisit, delicat i espontani de sa fecunda obra. Sa contextura intel·lectual es feu després més atlètica, sa concepció més vigorosa, sa ullada més penetradora; mes aquell màgic encís, aquella delicadesa, aquella fèrvid entusiasme seu de la primavera de sa producció, hi ha que cercar-les sobre tot en aquest temps, jatsia que després aquestes rellevants qualitats mai l'abandonessin.

En quatre llibres notables es condensà l'activitat del període que en podríem dir balear (1). A ell pertanyen també ses millors poesies i la deliciosa llegenda de *Jaume el Navegant*. En ell és a on hem de cercar la part de l'obra de l'Oliver que més interessa al nostre ANUARI. No ens vaga parlar detingudament de cada un d'aquests llibres. Ací n'hi ha prou al nostre objecte amb que fixem l'atenció sobre dos d'ells: *La cuestión regional* i *La literatura en Mallorca*. De la seva obra històrica cabdal, *Mallorca durante la primera revolución francesa*, ben aviat en farem una breu indicació. Encara que els dos primers llibres sien escrits en castellà, contenen mots de la més fèrvida catalanitat. *La cuestión regional* està plena d'intuicions superbes, que han entrat després en circulació en l'*idearium* nacionalista de Catalunya. No hi fa res que l'hagin precedida obres tan importants en la matèria com les de l'Almirall, Mañé i Flaquer, Brañas i altres: la seva novetat, la seva forta contextura no en pateix gens. De la *Literatura en Mallorca*, quadro lluminós del modern renaixement de la literatura catalana a la Illa daurada, sols tinc que evocar ací l'admiració amb què em parlà d'ell En Quadrado un dia, tot just acabava jo de desembarcar en el moll de Palma. En unes i altres està plenament justificat el caràcter tradicional i històric que presenta el romanticisme

(1) *Cosecha periodística* (1889). — *La cuestión regional* (1899). — *Mallorca durante la primera revolución* (1901). — *La literatura en Mallorca* (1903).

a Catalunya, que fou sols en el fons un retorn i un desvetllament de la nostra consciència nacional. Aquest caràcter el féu indiferent a la corrent byroniana i subjectiva que prengué arrels en altres literatures. Es que ací bategava, com observà meravellosament l'Oliver, un problema distint del dolor individual: era aquest el problema col·lectiu, l'absorció de la niçaga, l'atròfia encara recent

Miquel S. Oliver

i encara no oblidada d'un gran organisme polític, i davant d'aquesta *fonda pena nacional* desapareixia tota dolor subjectiva, etc. Això ho escrigué l'Oliver a Palma sis anys abans d'establir-se a Barcelona, i molt abans d'erigir-se en credo polític el nacionalisme. Mai, fins aleshores, havia trobat tan vibrants i augusts accents el catalanisme.

La vocació de l'Oliver, que de primer, com déiem suara, prengué un caràcter purament literari, es decantà després cap a la història, per a la qual tenia grans aptituds, que ell mateix ignorava i que, desgraciadament per a la nostra cultura, no pogué aplicar sinó en comptades ocasions. Semblant en això a En Quadrado, son admiradíssim mestre, a qui mai es cansava de ponderar, fou

un gran periodista i fou també un notable historiador. Mes així com el primer fou periodista — per dir-ho així — a ratxades, i historiador tota sa vida, a lo qual el convidava l'Arxiu de que n'era custodi, i la seva vida apacible i isolada, sota el campanar de la vella Seu mallorquina, l'Oliver fou periodista tota sa vida i sols pogué correuar la història en els molt breus moments que no l'absorvia la seva ruda professió.

Com historiador, l'Oliver és en certa manera deixeble d'En Quadrado, així com aquest ho fou d'En Piferrer, però no creiem fer cap tort a cap de aquests dos il·lustres escriptors en creure que l'Oliver estava encara dotat de més dots d'historiador-artista que ells. La nostra història romàntica nasqué abraçada a l'art en els *Recuerdos y bellezas de España* d'En Piferrer. Abans de conèixer l'escriptor mallorquí els mestres francesos de l'escola històrico-romàntica, havia rebut de l'escriptor barceloní l'alè de vida que comunicà a ses creacions, sobrepasant al seu guia en el vigor i plasticitat dels quadros. A aqueixa escola, que per desgràcia ha tingut en Catalunya escassos imitadors, pertany l'Oliver, qui es revelà tot d'una com historiador de primera força en sa admirable monografia *Mallorca durante la primera revolució* (Palma, 1901). Menys romàntic i idealista que els seus predecessors, dels records que va oir de viva veu de l'*any dels catalans*, de les més insignificants desferres d'aquella època, va saber tornar a la vida aquella generació, omplint de llum i de color i de moviment ço que jeia mort en les tenebres del passat. En Quadrado fou el qui l'encoratjà a fer reviure de nou la Palma d'aquella anyada memorable, que dobla sa població amb l'arribada de 40,000 emigrats, mes ja no pogué fruit de l'obra del deixeble. Qualitats semblants avaloren l'estudi interessantíssim que publicà en el nostre ANUARI — valent-se ja de la seva llengua materna, que manejava mestriolment, — titulat *Catalunya en temps de la revolució francesa*.

Sentia intensament l'Oliver la poesia de la història, i era golós de les troballes del nostre reial Arxiu. Què de personatges vivents n'haguera fet dels ossos i de la pols que es guarden en aquest gran cementiri del nostre gloriós passat! Com envejava als investigadors ses recerques! La vista de la famosa carta de Vallseca li suggerí aquella lluminosa llegenda de *Jaume el Navegant* (Barcelona, 1906), escrita en sa major part en el popular metre de *noves rimades*, evocació d'aquella Mallorca de l'Edat Mitjana, les naus de la qual omplien tots els ports del Mediterrani i cercaren en l'Atlàntic rutes desconegudes; fastuós quadro ensem del pas per la illa i de l'estada de Joan I en el castell de Bellver en 1395, en companyia del seu fidel Bernat Metje.

Aquest deliciós esbarjo de la seva inspiració, que dissortadament restà inconclús, em mou a dir quelcom de sa producció poètica. Com prosista, el nostre amic fou bilingüe, igualment destre en ambdós medis d'expressió; com poeta, no amprà altra llengua que la nostra catalana. Publicà una edició complerta de ses poesies, poc nombrosa, mes triada, en 1912, la qual li meresqué més tard el premi Fastenrath; però la data de les composicions d'aquest recull és molt anterior a sa vinguda a Barcelona. Així fou una gran errada per l'èxit de la publicació, car res envelleix tan aviat com els motllos, o, si voleu, les formes poètiques. «Aplegades, deia l'autor amb molta raó, aquestes poesies dèu i quinze anys després de compostes, apareixen més tard que la florida que pogessen despertar.» Les flors de la inspiració en efecte, no poden estotjar-se llarg temps en l'oblit, perquè perden molt aviat llur perfum. El poeta ha de donar a conèixer ses poesies quan acaben de sortir de les ardents entranyes de sa inspiració. Cabalment l'any en què l'Oliver es resolgué a donar-les a llum coincidí amb un dels períodes de més vertiginosa renovació de la nostra poesia, i, no obstant, el mateix Oliver en son temps havia estat també a sa faiso un modest innovador. Ell comunicà a la poesia catalana un aire senyorívol que no havia tingut abans. Cert és que Mn. Costa i Llobera la féu caminar amb augustes passes de deessa. Mes la poesia de l'Oliver, adés mig parnasiana, adés mig romàntica, no entra per complet dins del classicisme pròpiament tal: la seva elegància no és sols la correcció, la serenitat clàssiques; és l'elegància *demi-mondaine*, és el bon gust, l'exquisidesa d'un aristòcrata de la sang. Jo sento per aquestes poesies una singular predilecció, encara que no tinguin volada d'àliga. El seu autor les estimava també molt, i les llegia amb singular complacència, d'aquella manera superba, casolana i càlida a la vegada amb què llegia tot lo seu, fós prosa o vers. Si Déu li negà el do de l'eloqüència, li concedí en canvi el de la recitació. Llegint l'Oliver els seus discursos, els hi donava tot el calor i encís de la paraula viva; fou un dels nostres més grans lectors contemporanis.

Els amadors del *trobar clus* troben el vol poètic de l'Oliver massa planer. Què us diré? No crec que el poeta hagi nascut per a funcionar de super-home i per a no ésser comprès més que per ell mateix. El nostre Oliver fou correcte, fou emotiu, sincer, precís, *claríssim*... Què voleu més? Tals foren els poetes de les illes gregues, i grega ha estada sempre en el nostre Renaixement la illa de Mallorca.

Fins ara no ens hem mogut del període balear, la producció del qual és de bon dret, repetim, la que més s'escau a la missió que li està encomanada a la nostra Secció. Del període barceloní, que, com hem dit abans, s'estén des del 1905 al 1920, i que té dos distints estadis de combat, ja no ens caldrà parlar tant, car si bé en ell la seva personalitat pren més magestuoses proporcions, ho és sobre tot en el camp del combat polític, i en aquest el nostre INSTITUT no vol tenir ni veu ni vot. Les vicissituds de la vida, que alguna vegada li fou ben amarga, portaren al nostre amic a Barcelona, i ací se li oferiren ben aviat les dues altes tribunes, des de les quals pogué alçar, als quatre vents d'Espanya, per dir-ho així, son verb inflammat.

El periodisme fou per l'Oliver un apostolat, més que una professió lucrativa. Un il·lustre successor seu en *La Vanguardia* deia d'ell amb molta de raó, que amb ell desaparegué el darrer representant de la sèrie de periodistes espanyolíssims i catalaníssims, que començà amb En Balmes en el primer terç del segle XIX i s'encarnà després en les figures d'En Quadrado, Mañé i Flaquer i Maragall, fins al nostre malaguanyat company. Es un aire de família el que a tots els uneix, malgrat la diversitat i originalitat de llurs fesomies. Va ésser hereu d'En Quadrado en quant a lo que podríem dir la part doctrinal, millor dit, en quant als eixos fonamentals de son credo periodístic, que s'enclouen en tres principis: la veritat, la sinceritat i la justícia. Sembla que com lema de combat havia gravat profundament en son cor aquells versos d'En Manzoni, tan admirats així mateix per En Quadrado:

Non far tregua coi vili; il santo vero
mai no tradir; ni proferir mai verbo
che plauda il vizio e la virtù dirida.

En la crítica i fins en certs procediments intel·lectuals, emperò defugint ses exageracions sistèmàtiques, fou En Taine son principal adoctrinador i guia. D'ell i dels historiadors francesos post-romàntics (l'Oliver era, en general, un grandíssim devot de la literatura francesa), s'assimilà la traça expositiva i la transparència de l'estil, en ell unes voltes oratori, altres enèrgic i lapidari.

Va ésser l'Oliver un dels més formidables periodistes professionals d'Espanya, i un dels que més ben preparat estava per a complir l'alta missió que s'havia imposada. Ell fou un dels que més ennoblí el periodisme polític, traient-lo del vulgar camp de combat del gladiador, i adornant-lo ensems amb les flors immortals de les Gràcies. Tota la seva vida intel·lectual i literària va convergir en el periodisme: millor dit, la seva vida entera, ses dots d'historiador; sa *causerie* encisadora, ses facultats d'alt pensador, son agut esperit d'observació, ses condicions excepcionals de contista i narrador i son finíssim humorisme, que ens deixà dos models tan exquisits en ses narracions *L'Hostal de la Bolla* i *La Illa Daurada*. Ell va renunciar al somni de la bellesa pel periodisme; natural és que cerqués en ell també una compensació a aquest immens sacrifici de sa vocació artística. Semblava feta aposta per ell aquella profunda màxima de Kant: *M'adormí i vaig somniar que la vida era bellesa; me despertí i vegí que era dever*.

Esperit recte i auster, tota sa vida periodística fou un exemple d'abnegació i de desinterès professional. Les causes de la veritat, de la justícia, de l'orde i de la pàtria foren els ideals als quals consagrà un culte perpetu i fervorós. Madurava molt les resolucions, mes una vegada preses i fetes en ell qüestions de consciència, res el decantava. Aimà a Catalunya com si hagués nascut en ella, i la seva sorollosa sortida del *Diario de Barcelona*, en la qual l'acompanyaren En Maragall, l'Amengual, En Masriera, etc., en el fons no fou altra cosa que un sacrifici imposat per la seva causa.

Donar ara una idea de sa immensa labor periodística en l'espai de trenta anys en les columnes de *La Almudaina*, del *Diario*, de *La Vanguardia*, del *A B C*, etc., és impossible. Es un panorama dilatadíssim, de variades perspectives, en el qual apareixen totes les grans figures de les lletres espanyoles i de les lletres catalanes, assaigs històrics sobre segles passats i les convulsions polítiques contemporànies, records de la juvenesa o descripcions de bells paisatges de la illa nadiua, impressions artístiques, anècdotes de tota mena, visions apocalíptiques i profètiques, episodis de la Revolució francesa, comentaris dels successos del dia, tota una cosmòpolis humana en suma d'alt interès històric i artístic. Tota aquesta gegantina labor la recollí son autor, poc abans de sa mort, sota el títol de *Hojas de los sábados*. Són notables i obtingueren gran ressò, entre altres, els articles que formaren la sèrie batejada amb el títol *Entre las dos Españas* (1906), que conté son credo polític nacional; els de la *Herencia de Rousseau* i altres. En volum a part publicà *La vida de Cervantes* (Barcelona, 1917), per a escriure la qual es va documentar amb una sòlida i pacient

investigació i el record de la qual no puc evocar sense que un intens sentiment de gratitud brolli dels meus llabis.

Aposta hem escrit aquestes lleugeres impressions de memòria, sense repassar cap llibre de l'Oliver — per a lo qual ens haguera mancat també el temps, — car de lo contrari tal volta hagués sortit de la nostra ploma una extensa biografia del gran escriptor, que amb fondíssima recansa no'ns la llegut escriure, per l'estil d'aquella amb què el seu cor benèvol d'amic somniava, i ens havia demanada quan com un pacientíssim Job lluitava ja amb aquells crudels sofriments que no el deixaven mai en sa darrera malaltia. Sa ànima cristiana la suportà amb ferma resignació, fins que s'extingí aquella tan aprofitada existència, que fou en la llar model de virtuts patriarcals i fora d'ella model de ciutadans. — A. R. I LL.

Il·lm. Dr. D. Josep Torras i Bages

Nasqué a la parròquia de les Cabanes el dia 12 de setembre de 1846. Fou ordenat sacerdot el 23 de desembre de 1871, i consagrat bisbe de Vich el 17 d'abril de 1899. Morí en la mateixa ciutat el 7 de febrer de 1916. A Barcelona seguí les carreres de Dret i de Filosofia i Lletres i després feu en el Seminari els estudis eclasiàstics, tot just acabades les dues precedents.

La tradició nacional de Catalunya ha tingut en el Dr. Torras i Bages son depositari, son doctor, son historiador, son apologista i son apòstol. Deixeble d'En Llorens i d'En Milà, vingué en alguns punts a completar ses ensenyances, i constitueix amb ells la excelsa trilogia dels grans educadors de la nostra terra, nascuts en la privilegiada capital del Penedès. La seva gravetat fisonòmica, revelava lo mateix que la d'En Llorens i Milà, el continuat repòs de la meditació. La humilitat i el recolliment foren la norma de la seva vida; la sencillesa i naturalitat la única forma de comunicació social per ell escollida; la prudència, la virtut més religiosament guardada.

Malgrat la seva aparent fredor; malgrat son posat auster i reservat, posseïa verdader dó de gents, i una manera de dir familiar i dolça. En sa conversa tan atractívola, s'interessava per tot, àdhuc per lo més insignificant, que recordava amb felicíssima memòria. Sobre tot era un home de cor, que posava en tot la suavitat de son delicat sentir. Brillaven també aquestes qualitats en sa apostòlica correspondència, plena arreu de carinyosa sol·licitud. De son recullit continent s'exhalava principalment el penetrant aroma de les virtuts cristianes, ritme excels de sa vida exemplaríssima.

De l'escriptor cal dir, així mateix, coses tan belles com de l'home. La ciència i la bellesa li tenien el cor robat. En cap dels seus estudis es veu més palesament lo molt atent que estava a totes les palpitations de l'època, com en els de índole estètica i literària, si bé aquests darrers no siguin els més nombrosos de la seva producció, per tal com en la seva modèstia, no creia que fossin els de la seva especial competència. Li eren familiars, además de les clàssiques, les literatures catalana, castellana, francesa, italiana i alemanya. Dels grans escriptors de la nostra antiga producció — Lull, Ausias March, Eximenis, — retreia sempre en sos escrits, oportunes cites, com es palesa en els capítols que els dedicà en sa solidíssima obra, *La Tradició Catalana*, i coneixia així mateix pel cap dels dits, entre altres al Dant i a Goethe, per no alegar més que els de cap de brot. Pel nostre modern renaixement literari s'interessava fora mida, i un hom quedava encisat d'oïr-li retreure els noms dels escriptors més coneguts de la moderna escola, àdhuc els de aquells que pels seus atreviments de forma o de pensament, pareixia que havien d'estar més allunyats del seu sentir tan equilibrat, tan ple de gust i de mesura.

Sobre cada cosa que movia o atreïa el seu esperit, s'acumulaven les idces amb tanta abundància, amb tal vigor i fins riquesa de fantasia, malgrat el seu costum de tenir-la sempre a ratlla — imitant l'exemple de sa admirada Santa Teresa — que causava meravella. Mai havia res de vulgar en sos conceptes, ni de superficialitat, ni de faramalla retòrica, ni de tòpics comuns. Imprimia en tot la fortitud i simplicitat de son pensament i de son llenguatge, i sa doctrina serena i enlairada fluïa a devassalls de sa ploma fàcil i massa abundosa, sense acudir mai a procediments tècnics, ni aparatosa estructura científica, com una mena de Kempis de la sabiduria catalana. Escrivia com si parlés, a sotregades, sense cap aparent ritme lògic. D'això esdevenia sovint una certa manca de coordinació, *un bell desordre intel·lectual*, que escampava, com punts lluminosos voladors, les riqueses espirituals de son immens i protèic saber.

Jamai tampoc va voler donar pretensions literàries a sa prosa tan plena, com escarida i cenyida d'expressió. Mes la manca d'estructuració orgànica, ja esmentada de què adoleixen sos escrits, fa